

بررسی روش‌های دستیابی اعضای هیأت علمی گروه‌های مهندسی برق و رایانه دانشگاه‌های دولتی مستقر در شهر تهران به منابع اطلاعاتی^۱

گیتی فتحی جلالی^۲

چکیده: با توجه به سرعت تولید و اشاعه اطلاعات در قرن حاضر و اختراع انواع ابزارهای اطلاع‌رسانی در جهان، در کشور ما روش دستیابی به اطلاعات و منابع علمی هنوز به طریقه سنتی و به دور از ابزارهای جدید صورت گیرد. هدف تحقیق حاضر آن است که مشخص شود اعضای هیأت علمی گروه‌های مهندسی برق و رایانه دانشگاه‌های دولتی مستقر در شهر تهران که خود از مدرسان تولید و ساخت ابزارهای اطلاع‌رسانی الکترونیکی هستند چگونه به منابع اطلاعاتی دسترسی پیدا می‌کنند، چه روشی را بر می‌گزینند، تا چه حد از ابزارهای الکترونیکی استفاده می‌کنند، و در امر دستیابی تا چه حد موفق هستند.

مقدمه

از آنجا که جهان با سرعتی زیاد در جهت توسعه و اشاعه اطلاعات گام برمی‌دارد و رؤیای دهکده جهانی تحقق می‌یابد، لازم است هر فردی که به نوعی با علم و اطلاع‌رسانی در رابطه است در تسریع این اقدامات همکاری نماید.

نقش کتابخانه در ارتقای سطح علمی و فرهنگی جامعه به‌خصوص جامعه دانشگاهی کاملاً

۱. برگرفته از گیتی فتحی جلالی، "بررسی روش‌های دستیابی اعضای هیأت علمی گروه‌های مهندسی برق و رایانه دانشگاه‌های دولتی مستقر در شهر تهران به منابع اطلاعاتی". به راهنمایی دکتر عباس خُزری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.
۲. کارشناس ارشد کتابداری و سرپرست کتابخانه انسیتو الکترونیک، دانشگاه تهران.

شناخته شده است و در عصر حاضر کتابخانه به عنوان مرکز عمده اطلاع‌رسانی مطرح است. بنابراین، شناخت امکانات کتابخانه و نحوه استفاده از امکانات قابل بررسی است. در تحقیقی که در این زمینه انجام گردیده به روش‌های دستیابی اعضای هیأت علمی گروه‌های مهندسی برق و رایانه که خود به طور مستقیم یا غیرمستقیم در تولید و ساخت ابزارهای الکترونیکی اطلاع‌رسانی دخالت دارند اشاره شده و علت استفاده از امکانات و همچنین راه‌های استفاده از منابع علمی مورد بررسی قرار گرفته است.

مهم‌ترین وظیفه علمی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها آگاهی از جدیدترین منابع و مدارک علمی است و با توجه به حجم روز افزون فن‌آورهای اطلاعاتی و ارتباطی این وظیفه نقش حساس‌تری به خود می‌گیرد. این وظیفه در ارتباط با استفاده از اطلاعات علمی در پژوهش و تدریس و مشاوره و ارائه نکات جدید هر روز از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود. مجموعه منابع اطلاعاتی هر نهاد آموزش عالی می‌تواند راهنما و گره‌گشای مشکلات آموزشی و پژوهشی جامعه علمی مربوط به خود باشد. زمینه‌های مختلف آموزشی و پژوهشی، و مشاوره‌ای با توجه به دامنه گسترده هر یک از آنها، و تنوع شکل‌های آن به منابع جامع و مانعی نیازمند است، و همچنین راه‌های دستیابی به آنها نیز از این تنوع دور نیست. جست‌وجو و دستیابی به اطلاعات علمی از حقوق بنیادین افراد است و امروزه عقیده بر آن است که همه باید به طور یکسان به اطلاعات علمی دسترسی داشته باشند. حال اینکه در کشور ما حتی در دانشگاه‌ها نیز اطلاعات به طور سریع و منظم در اختیار افراد قرار نمی‌گیرد. افزایش انفجار گونه منابع انتشاراتی و اطلاعات تولید شده در سده‌های اخیر ضرورت گردآوری و پردازش و اشاعه را آشکارتر نموده و نحوه دستیابی به اطلاعات موثق و مرتبط و انتخاب سریع‌ترین راه جهت دستیابی به اطلاعات امری است که در این پژوهش مورد نظر بوده است. پایگاه اطلاعاتی، شبکه‌های اطلاع‌رسانی جهانی، کتابخانه‌ها و مراکز تولید اطلاعات، همه در جهت اشاعه اطلاعات و ارائه آنها به افراد متقاضی فعالیت دارند، اما این پژوهش تنها اعضای هیأت علمی گروه‌های مهندسی برق و رایانه را در برمی‌گیرد. دستیابی به مدارکی چون کتاب، مجله، گزارش کنفرانس‌های علمی، اسناد و مدارک، مراجع، مقاله‌ها، و پایان‌نامه‌ها با توجه به امکاناتی که در شرایط حاضر در کتابخانه‌ها وجود دارد میسر است.

تعریف عملیاتی اصطلاحات:

در این بررسی اصطلاحات زیر را با این معانی به کار رفته است:
هیأت علمی: در این پژوهش به کلیه مربیان، استادیاران، دانشیاران، و استادان که در گروه‌های

مهندسی برق و رایانه دانشگاه‌های دولتی مستقر در شهر تهران به صورت تمام وقت، یا حق‌التدریسی، یا رسمی مشغول تدریس، پژوهش، یا مشاوره هستند و به نوعی به منابع اطلاعاتی نیازمندند اطلاق می‌گردد.

گرایش: منظور از گرایش تقسیمات رشته‌ای گروه‌های مهندسی برق و رایانه است که جنبه تخصصی تر دارند.

پرسش‌های اساسی

جهت انجام این پژوهش پرسش‌های زیر مطرح گردیده است:

۱. دلایل مراجعه اعضای هیأت علمی به منابع و مدارک علمی چیست؟
۲. انواع مدارک مورد درخواست کدام است؟
۳. نحوه استفاده از مراکز اطلاع‌رسانی چگونه است؟
۴. مجراهای دریافت اطلاعات کدام است؟
۵. نحوه تهیه منابع و مدارک اطلاعاتی به چه صورت است؟
۶. مدت زمانی که برای جست‌وجو و دریافت اطلاعات مورد نیاز صرف می‌گردد چقدر است؟
۷. اولویت مدارک مورد دستیابی چیست؟

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

هدف و فایده پژوهش

هدف از این پژوهش شناسایی روش‌هایی است که اعضای هیأت علمی جامعه مورد نظر برای دستیابی به منابع اطلاعاتی جهت بهره‌گیری در زمینه‌های پژوهشی و آموزشی و مشاوره‌ای خود مورد استفاده قرار می‌دهند. پس از بررسی نتایج می‌توان به کاستی‌های موجود پی برد.

فرضیه و روش پژوهش

کمتر از ۵۰ درصد از اعضای هیأت علمی گروه‌های مهندسی برق و رایانه دانشگاه‌های دولتی مستقر در شهر تهران به منابع و مدارک اطلاعاتی مورد نیاز خود دسترسی پیدا می‌کنند. در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده و به همین منظور با توجه به پرسش‌های اساسی، پرسشنامه‌ای شامل ۱۵ سؤال کلی طراحی گردیده است و هر سؤال برای شناسایی و میزان استفاده و نوع استفاده از منابع علمی به پرسش‌های کوچک‌تری تقسیم شده است.

جامعه پژوهش

جامعه پژوهش که همگی از اعضای هیأت علمی گروه‌های مهندسی برق و رایانه دانشگاه‌های دولتی مستقر در شهر تهران هستند، شامل ۲۲۰ نفر است که پرسشنامه طراحی شده در میان آنها توزیع گردید و تنها ۱۳۳ پرسشنامه عودت داده شد. نتایج با تحلیل این تعداد پرسشنامه به دست آمده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

طبق آمار به دست آمده جامعه پژوهش از گروه سنی بین ۳۰ الی ۵۰ سال تشکیل گردیده که می‌توان گفت نیروی فعال و نسبتاً جوان و آشنا به فن‌آوری‌های جدید هستند. این نیروی جوان می‌تواند عاملی برای تلاش بیشتر به منظور دستیابی به یافته‌های علمی جدید باشد. براساس یافته‌های جدول ۱، حدود ۶۶/۱۷ درصد این افراد دارای درجه دکتری، و ۳۱/۷۵ درصد دارای درجه کارشناسی ارشد، و ۲/۲۶ درصد دارای درجه کارشناسی هستند.

از تعداد کل ۸۸ نفر که دارای رتبه علمی دکتری هستند ۳۲ نفر فارغ‌التحصیل از انگلستان، ۱۹ نفر از آمریکا، ۱۴ نفر از کانادا و ۹ نفر از ایران می‌باشند، و کشورهای دیگر به ترتیب فرانسه، استرالیا، ژاپن، سوئد، آلمان، هندوستان در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

از جمع ۴۲ نفر فوق‌لیسانس ۳۷ نفر از ایران می‌باشند که البته در اینجا لازم به یادآوری است که پرسشنامه‌های ارسال شده برای هیأت علمی توسط دستیاران ایشان تکمیل گردیده و چون طبق تعریف جامعه پژوهش حضور ایشان در جامعه در نظر گرفته شده است. لذا آمار کارشناسی ارشد فارغ‌التحصیل در ایران رقم بالایی را نشان می‌دهد.

بدون در نظر گرفتن فارغ‌التحصیلان ایران که ۳۶/۸۴ درصد کل جامعه را تشکیل می‌دهند، بیشترین درصد فارغ‌التحصیلان به کشورهای اروپایی و آمریکایی تعلق دارد و چون بیشتر این افراد دارای رتبه علمی دکتری می‌باشند می‌توان گفت که اعضای هیأت علمی با فن‌آوری پیشرفته جهانی آشنایی دارند، در دوران تحصیل از آن استفاده کرده و اینک در زمان تدریس نیز کماکان با این فن در تماس هستند.

از آمار به دست آمده در جدول ۲ این‌طور مشخص هست که ۸۲/۷۱ درصد از اعضای هیأت علمی به‌طور تمام وقت با گروه‌های آموزشی خود همکاری می‌کنند و براساس موارد تدریس، پژوهش، و یا مشاوره نیاز به منابع اطلاعاتی دارند و این وظیفه مرکز اطلاع‌رسانی یا کتابخانه مربوطه است که باید این اطلاعات را در اختیار ایشان قرار دهد، زیرا تمام وقت بودن ساعت کار آنها زمان آزاد کمتری را باقی می‌گذارد تا از مراکز دیگر برای دریافت اطلاعات کمک بگیرند.

برای آگاهی از یافته‌های علمی جدید، عضویت در مجامع علمی و بین‌المللی مطرح گردیده

است. میزان علاقه و نیاز افراد را از طریق عضویت ایشان در این گونه مجامع می توان دریافت. از آمار به دست آمده مشخص گردید که ۴۹/۶۲ درصد افراد در انجمن ها و مجامع علمی و بین المللی، داخلی و خارجی عضویت دارند یعنی کمتر از ۵۰ درصد از جامعه مورد پژوهش عضو جوامع علمی و بین المللی هستند و بقیه در هیچ انجمنی عضویت ندارند. تقریباً نیمی از مراکز و انجمن های اعلام شده از طرف پاسخگویان خارجی هستند که می تواند مبین علاقه افراد به ارتباط با دنیای خارج و دریافت اطلاعات جدید باشد.

جدول ۱. توزیع پراکندگی محل تحصیل اعضای هیأت علمی

بالاترین مدرک						کشور محل تحصیل		
درصد	جمع	درصد	لیسانس	فوق لیسانس	درصد	دکتری		
۱۵/۷۹	۲۱	-	-	۴/۷۶	۲	۲۱/۵۹	۱۹	آمریکا
۱/۵۰	۲	-	-	۲/۳۸	۱	۱/۱۴	۱	آلمان
۲/۲۶	۳	-	-	-	-	۳/۴۱	۳	استرالیا
۲۴/۸۱	۳۳	-	-	۲/۳۸	۱	۳۶/۳۶	۳۲	انگلستان
۳۶/۸۴	۴۹	۱۰۰	۳	۸۸/۱	۳۷	۱۰/۲۳	۹	ایران
۲/۲۶	۳	-	-	-	-	۳/۴۱	۳	ژاپن
۱/۵	۲	-	-	-	-	۲/۲۷	۲	سوئد
۳/۷۶	۵	-	-	۲/۳۸	۱	۴/۵۴	۴	فرانسه
۱۰/۵۳	۱۴	-	-	-	-	۱۵/۹۱	۱۴	کانادا
۰/۷۵	۱	-	-	-	-	۱/۱۴	۱	هندوستان
۱۰۰	۱۳۳	۲/۲۶	۳	۳۱/۵۷	۴۲	۶۶/۱۷	۸۸	جمع

جدول ۲. توزیع پراکندگی وضعیت استخدامی اعضای هیأت علمی

شرح			رتبه علمی
درصد	شماره	نوع استخدام	
۴	۴	تمام وقت	استاد
-	-	غیر تمام وقت	
۹	۱۲	تمام وقت	دانشیار
-	-	غیر تمام وقت	
۵۱/۹۱	۶۹	تمام وقت	استادیار
۰/۷۵	۱	غیر تمام وقت	
۱۸/۸۰	۲۵	تمام وقت	مریی
۱۶/۵۴	۲۲	غیر تمام وقت	
۸۲/۷۱	۱۱۰	تمام وقت	جمع
۱۷/۲۹	۲۳	غیر تمام وقت	
۱۰۰	۱۳۳	-	جمع کل

اختصاص دادن ساعتی در هفته برای فعالیت‌های علمی و خدماتی در پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته و نتایج حاصله در جدول ۳ گرد آمده است.

در قسمت خدمات مشورتی مشاهده می‌شود که ۲۳/۳۱ درصد افراد تنها ۱-۵ ساعت از زمان هفتگی خود را به خدمات مشورتی اختصاص می‌دهند. حال این‌که این رقم در آماده کردن مواد تدریس به ۲۰/۳ درصد تنزل می‌کند. در ستون نامشخص برای همین پرسش رقم ۲۱/۰۵ درصد جلب توجه می‌نماید که نشان دهنده آن است که افراد ساعات معینی را برای تهیه مواد آموزشی در نظر نمی‌گیرند و از هر فرصتی ولو کم استفاده می‌کنند.

به‌طور کلی در ستون نامشخص برای تمام سؤالات با درصد بالایی از افراد مواجه هستیم و این‌طور به‌نظر می‌آید که استادان زمان‌بندی مشخصی برای فعالیت‌های علمی و خدماتی خود ندارند، و تنها معدودی از ایشان با برنامه زمان‌بندی شده کار می‌کنند.

به‌طور کلی از مجموعه پاسخ‌های جدول ۳ به سه نتیجه می‌توان دست یافت:

۱. افرادی که برای فعالیت‌های مختلف خود وقت صرف می‌کنند و طبق برنامه زمان‌بندی شده عمل می‌کنند.

۲. افرادی که برای فعالیت خود وقت صرف می‌کنند ولی برنامه زمان‌بندی شده ندارند که آمار این افراد در ستون نامشخص جای گرفته است.

۳. افرادی که برای فعالیت‌های مختلف خود وقت صرف نمی‌کنند و آمار این افراد در ستون هیچ کدام منظور گردیده است.

آمار نشان می‌دهد که اعضای هیأت علمی بسته به نیازهای مختلف از منابع اطلاعاتی و مدارک علمی استفاده می‌کنند. طبق پاسخ‌های به‌دست آمده می‌توان استفاده اعضای هیأت علمی از منابع و مدارک را برای مقاصد مختلف به شرح ذیل تقسیم‌بندی کرد:

۱. آشنایی با جدیدترین اطلاعات ۸۲/۷ درصد
۲. راهنمایی در تهیه رساله تحقیق دانشجویی ۷۷/۴۴ درصد
۳. آماده کردن مواد تدریس ۷۷/۴۴ درصد
۴. تألیف مقاله یا کتاب ۶۷/۴۱ درصد
۵. آمادگی برای پاسخ‌گویی به خدمات مشورتی ۴۳/۶۰ درصد
۶. رفع نیازهای آزمایشگاهی ۳۲/۳۳ درصد
۷. ایراد خطاب ۳۱/۵۸ درصد
۸. سایر منظورها ۹/۰۲ درصد

همان‌طور که آمار نشان می‌دهد بالاترین درصد به آشنایی با جدیدترین اطلاعات اختصاص

دارد، که میزان علاقه و فعالیت آنها را برای یافتن اطلاعات جدید نشان می‌دهد.

جدول ۳. توزیع برآوردگی ساعات فعالیت‌های علمی و خدماتی اعضای هیأت علمی در هفته

ساعات فعالیت‌ها در هفته											نمایندگی علمی و خدمات			
درصد	جمع	درصد	هیچ‌کدام	درصد	درصد نامنظم	درصد نامنظم	۲۰-۱۶ ساعت	درصد	۱۵-۱۱ ساعت	درصد		۱۰-۶ ساعت	درصد	۵-۱ ساعت
۱۰۰	۱۳۳	۴۵/۸۶	۶۱	۲۳/۳۱	۳۱	-	-	۰/۷۵	۱	۶/۷۷	۹	۲۳/۳۱	۳۱	خدمات مشورتی
۱۰۰	۱۳۳	۳۳/۸۳	۴۵	۲۱/۰۵	۲۸	۲/۲۶	۳	۲/۲۶	۳	۲۰/۳	۲۷	۲۰/۳	۲۷	آمادگی کردن موارد تدریس
۱۰۰	۱۳۳	۵۷/۹	۷۷	۲۶/۳۳	۳۵	۱/۵	۲	-	-	۱/۵	۲	۱۲/۷۸	۱۷	کنفرانس‌ها و سمینارها
۱۰۰	۱۳۳	۵۱/۸۸	۶۹	۲۰/۳	۲۷	-	-	۰/۷۵	۱	۶/۰۳	۸	۲۱/۰۵	۲۸	کمیته‌های مختلف دانشگاه و دانشگاه
۱۰۰	۱۳۳	۵۴/۱۳	۷۲	۲۱/۸۰	۲۹	۲/۲۶	۳	۳/۰۱	۴	۶/۷۷	۹	۱۲/۰۳	۱۶	کارهای اجرایی
۱۰۰	۱۳۳	۲۱/۸۰	۲۹	۲۲/۳۳	۴۳	-	-	۱/۵	۲	۶/۷۷	۹	۳۷/۶	۵۰	راهنمایی دانشجویان
۱۰۰	۱۳۳	۷۸/۱۹	۱۰۴	۱۴/۲۹	۱۹	-	-	-	-	۱/۵	۲	۶/۰۳	۸	فعالیت‌های دیگر

میزان استفاده پاسخ‌گویان از منابع اطلاعاتی مورد بررسی قرار گرفته، و نتایج حاصله در جدول ۴ گردآوری گردیده است.

جدول ۴. توزیع پراکندگی میزان استفاده اعضای هیأت علمی از منابع مختلف

منابع	میزان استفاده									
	زیاد	درصد	متوسط	درصد	کم	درصد	هیچ‌کدام	درصد	جمع	درصد
کتاب	۹۹	۷۴/۴۵	۳۱	۲۳/۳	۲	۱/۵	۱	۰/۷۵	۱۳۳	۱۰۰
نشریات تخصصی	۸۷	۶۵/۴	۴۰	۳۰/۱	۲	۱/۵	۴	۳	۱۳۳	۱۰۰
روزنامه‌ها	۱۲	۹/۰۲	۲۸	۲۱/۰۵	۵۱	۳۸/۳۵	۴۲	۳۱/۵۸	۱۳۳	۱۰۰
چکیده‌ها و نمایه‌ها	۲۰	۱۵/۰۳	۴۷	۳۵/۳۴	۳۲	۲۴/۰۶	۳۴	۲۵/۵۷	۱۳۳	۱۰۰
فهرست مقاله‌ها	۳۶	۲۷/۰۷	۳۶	۲۷/۰۷	۲۴	۱۸/۰۵	۳۷	۲۷/۸۱	۱۳۳	۱۰۰
کتابشناسی‌ها	۲	۱/۵	۱۶	۱۲/۰۳	۴۴	۳۳/۰۸	۷۱	۵۳/۳۹	۱۳۳	۱۰۰
فهرست مندرجات	۱۲	۹/۰۲	۳۳	۲۴/۸۱	۲۵	۱۸/۸۰	۶۳	۴۷/۳۷	۱۳۳	۱۰۰
اسناد و مدارک علمی	۱۹	۱۴/۲۹	۳۴	۲۵/۵۶	۲۹	۲۱/۸	۵۱	۳۸/۳۵	۱۳۳	۱۰۰
گزارش مجامع علمی	۳۴	۲۵/۵۷	۳۷	۲۷/۸۲	۲۷	۲۰/۳۰	۳۵	۲۶/۳۱	۱۳۳	۱۰۰
استانداردها	۱۲	۹/۰۲	۳۳	۲۴/۸۱	۳۳	۴۱/۳۶	۵۵	۴۱/۳۶	۱۳۳	۱۰۰
سایر منابع	۹	۶/۷۷	۷	۵/۲۶	۲	۸۶/۴۷	۱۱۵	۱/۵	۱۳۳	۱۰۰

مطابق نتایج به دست آمده اکثریت یعنی ۹۹ نفر (۷۴/۴۵ درصد) از کتاب به عنوان عامل شناخته شده استفاده می‌کنند و به همین ترتیب نشریات تخصصی، گزارش مجامع علمی نیز از اهمیت بالایی برخوردار است و بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. علت استفاده از این منابع شاید کم بودن هزینه و در دسترس قرار داشتن آنها باشد. در مجموع با توجه به پاسخ‌های داده شده گرایش اعضای هیأت علمی به استفاده از مواد چاپی ۷۸/۹۵ درصد است که این رقم در مقایسه با استفاده از رایانه به ۶۳/۹۱ درصد می‌رسد. مراجعه‌کننده از لابه‌لای مواد چاپی به دنبال اطلاعات مورد نظر است و امکان دسترسی به مواد چاپی به متقاضی کمک می‌کند که در زمان کمتری مواد بیشتری را از نظر بگذرانند و در این رابطه با منابعی که از ابتدا آشنا نبوده آشنا شود و به ارزش وجودی آنها پی ببرد.

استفاده از مراکز مختلف علمی اعم از پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی و هم چنین کتابخانه‌های گروه و دانشکده و سایر کتابخانه‌های داخلی و خارجی نیز مورد پرسش قرار گرفته است و همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود کتابخانه شخصی با رقم ۴۲/۱ درصد، کتابخانه گروه با رقم ۱۰/۵۳ درصد، کتابخانه دانشکده با رقم ۹/۷۷ درصد و پایگاه اطلاعاتی خارج از کشور نیز با رقم ۶/۷۷ درصد در اولویت قرار گرفته‌اند.

در مورد استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی تنها ۸ نفر یعنی ۶/۰۲ درصد از آن استفاده می‌کنند که از نظر اولویت نیز بسیار پراکندگی دارد. ولی در مورد استفاده از پایگاه‌های خارجی این تعداد به ۳۷ نفر یعنی چیزی حدود ۲۳/۸ درصد می‌رسد و این رقم در مورد پایگاه‌های اطلاعاتی مستقر در شهر تهران به ۱۵/۸ درصد، یعنی ۲۱ نفر می‌رسد. از میان این نتایج می‌توان دریافت که تعداد استفاده‌کنندگان از پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی بیشتر از استفاده‌کنندگان از پایگاه‌های داخلی است، هم چنین تعداد استفاده‌کنندگان از پایگاه‌های داخلی و خارجی کلاً از استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌های داخلی کمتر است. در آمار به دست آمده مشخص گردیده است که ۵۸/۶۵ درصد افراد یعنی ۷۸ نفر تنها بین ۱۰ تا ۲۵ درصد از وقت هفتگی خود را صرف دستیابی به اطلاعات می‌کنند و بقیه یعنی ۳۹ نفر (۲۹/۳۳ درصد) کمتر از ده درصد و ۱۱ نفر (۸/۲۷ درصد) بین ۲۵ تا ۵۰ درصد و ۵ نفر (۳/۷۵ درصد) بیش از ۵۰ درصد از وقت هفتگی خود را صرف دستیابی به منابع علمی می‌کنند.

کتابخانه یکی از مراکز اطلاع‌رسانی است و استفاده از منابع موجود در آن از راه‌های مختلف امکان‌پذیر است. طبق پاسخ‌های به دست آمده ۴۹/۶ درصد از طریق مراجعه به قفسه کتاب و ۳۸/۳۵ درصد از طریق مراجعه به برگه‌دان و ۳۲/۲۳ درصد از طریق مراجعه به رایانه به منابع علمی دسترسی پیدا می‌کنند. مراجعه به قفسه کتاب به‌طور مستقیم به مراجعه‌کننده امکان جست‌وجوی مطالب خود را می‌دهد و بازبودن نظام کتابخانه مورد علاقه مراجعه‌کنندگان است، که می‌تواند به نوعی متخصص نبودن کتابدار را جبران کند.

استفاده از برگه‌دان و قفسه کتاب به نسبت استفاده از رایانه بیشتر است و شاید به دلیل فقدان رایانه در بعضی کتابخانه‌های دانشگاهی، دانشکده‌ای، و یا نبودن اطلاعات جامع در آنها باشد. در راستای جست‌وجوی اطلاعات امکان دارد فرد به اطلاعات مورد نظر دستیابی حاصل نکند. دلایل عدم موفقیت در دستیابی به منابع مورد نظر از طریق کتابخانه مورد پرسش قرار گرفته و نتایج آن در جدول ۶ منظور گردیده است.

در این جدول ستونی با عنوان نامشخص وجود دارد و اختصاص به پاسخ‌هایی دارد که به سؤال مورد نظر پاسخ داده ولی اولویت‌بندی نکرده‌اند، یعنی عوامل مورد پرسش را در عدم موفقیت دخیل دانسته ولی اولویت آن را از نظر اهمیت مشخص نکرده‌اند. از میان پاسخ‌ها می‌توان به نبودن مواد لازم در مجموعه کتابخانه با ۵۷/۱۴ درصد در اولویت اول اشاره کرد.

ولی بیشترین درصدها را در ستون نامشخص می‌توان مشاهده کرد. از این ستون می‌توان دریافت که مقررات کتابخانه، نبودن منابع فارسی، نبودن رایانه و دستگاه فتوکپی در کتابخانه، و متخصص نبودن کتابدار می‌تواند هر کدام به اندازه‌ای در عدم دستیابی به منابع اطلاعاتی مؤثر باشد.

جدول ۵. توزیع پراکندهگی اعضای هیات علمی براساس اولویت در استفاده از منابع و مراکز اطلاعاتی

ردیف	شرح اولویت	۱	درصد	۲	درصد	۳	درصد	۴	درصد	۵	درصد	۶	درصد	۷	درصد	۸	درصد	۹	درصد
۱	کتابخانه شخصی	۶۴	۴۲/۱	۸	۶/۰۳	۸	۶/۰۳	۱۰	۶/۰۳	۴	۷/۵۳	۴	۲۵/۱	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۱	۰/۷۵
۲	کتابخانه گروه	۱۴	۱۰/۵۳	۱۱	۱۱/۲۸	۱۱	۸/۲۸	۵	۳/۷۶	۲	۳/۷۶	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۱	۰/۷۵
۳	کتابخانه دانشکده	۱۳	۹/۷۷	۱۱	۳۳/۳۱	۱۱	۸/۲۸	۳	۲/۲۶	۲	۲/۲۶	۱	۱/۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۱	۰/۷۵
۴	سایر کتابخانه های دانشگاهی	-	-	۷	۵/۲۶	۱۵	۱۱/۲۹	۱۳	۹/۷۷	۷	۹/۷۷	۲	۵/۲۶	۴	۱/۵	۱	۳/۱۰	۱	۰/۷۵
۵	کتابخانه مراکز مدارک علمی	-	-	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۴	۳/۱۰	۲	۳/۱۰	۱	۱/۵	-	-	-	-	۱	۰/۷۵
۶	کتابخانه های شخصی	-	-	۵	۳/۷۶	۱۵	۱۱/۲۸	۱۳	۹/۰۲	۱۳	۹/۰۲	۳	۹/۷۷	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۱	۰/۷۵
۷	شرکت در جلسات و مجامع علمی	۱	۰/۷۵	۱	۰/۷۵	۳	۲/۲۶	۱۳	۹/۷۷	۷	۹/۷۷	۷	۵/۲۶	۴	۳/۱۰	۱	۳/۱۰	۲	۱/۵
۸	موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران	-	-	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵	-	۱/۵	-	-	۱	۰/۷۵	-	-	-	-
۹	کتابخانه پروژه های علمی و صنعتی ایران	۱	۰/۷۵	-	-	-	-	۲	۱/۵	-	۱/۵	-	-	۳	۲/۲۶	۱	۲/۲۶	۱	۰/۷۵
۱۰	سایر کتابخانه های تهران (لطفاً مشخص کنید)	۲	۱/۵	۳	۲/۲۶	۳	۲/۲۶	۵	۳/۷۶	۷	۳/۷۶	-	-	۳	۲/۲۶	۲	۲/۲۶	-	-
۱۱	سایر کتابخانه های ایران (لطفاً مشخص کنید)	۱	۰/۷۵	-	-	-	-	۱	۰/۷۵	۱	۰/۷۵	۱	۰/۷۵	-	-	-	-	-	-
۱۲	کتابخانه و موسسات خارج از کشور	-	-	۲	۱/۵	۱	۰/۷۵	۱	۰/۷۵	۳	۲/۲۶	۳	۲/۲۶	۱	۰/۷۵	۱	۰/۷۵	-	-
۱۳	پایگاه های اطلاعاتی مستقر در تهران (لطفاً مشخص کنید)	۱	۰/۷۵	۳	۲/۲۶	۱	۰/۷۵	۲	۱/۵	۳	۲/۲۶	۱	۰/۷۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵
۱۴	پایگاه های اطلاعاتی مستقر در ایران (لطفاً مشخص کنید)	۱	۰/۷۵	-	-	-	-	۲	۱/۵	۳	۲/۲۶	۱	۰/۷۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵
۱۵	پایگاه های اطلاعاتی خارج از کشور (لطفاً مشخص کنید)	۹	۶/۷۷	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۷	۵/۲۶	۵	۳/۷۶	۱	۰/۷۵	۲	۱/۵	۲	۱/۵	۱	۰/۷۵

جدول ۵ (دنباله)

دروست	جمع	دروست	لاشخصی	دروست	۱۶	دروست	۱۵	دروست	۱۴	دروست	۱۳	دروست	۱۲	دروست	۱۱	دروست	۱۰	شرح اولویت
۱۰۰	۱۳۳	۳۲/۲۳	۴۳	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	منابع و مراکز اطلاعاتی
۱۰۰	۱۳۳	۶۰/۱۵	۸۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	کتابخانه شخصی
۱۰۰	۱۳۳	۵۱/۸	۶۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	کتابخانه گروه
۱۰۰	۱۳۳	۶۲/۴۱	۸۳	۰/۷۵	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	کتابخانه دانشکده
۱۰۰	۱۳۳	۸۷/۲۴	۱۱۶	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	سایر کتابخانه‌های دانشگاهی
۱۰۰	۱۳۳	۵۸/۴۱	۷۹	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱/۵	۲	-	کتابخانه مراکز مدارک علمی
۱۰۰	۱۳۳	۶۸/۰۹	۹۲	۰/۷۵	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	مناس‌های شخصی
۱۰۰	۱۳۳	۹۲/۵	۱۳۳	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	شرکت در جلسات و منابع علمی
۱۰۰	۱۳۳	۹۳/۲۴	۱۳۴	۹۳/۲۴	۱۳۴	۰/۷۵	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	موسسه اسنادآزاد و تحقیقات مستقیم
۱۰۰	۱۳۳	۷۸/۷۰	۱۰۶	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	کتابخانه پژوهش‌های علمی و مستقیم ایران
۱۰۰	۱۳۳	۴۳	۱۲۵	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	سایر کتابخانه‌های تهران (اطلافا مستقیم کنید)
۱۳۳	۱۰۰	۸۷/۲	۱۱۶	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	سایر کتابخانه‌های ایران
۱۰۰	۱۳۳	۴۳	۱۱۲	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	کتابخانه و موسسات خارج از کشور
۱۰۰	۱۳۳	۹۴	۱۲۵	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	پایگاه‌های اطلاعاتی مستقر در تهران (اطلافا مستقیم کنید)
۱۰۰	۱۳۳	۹۴	۱۲۵	۱/۵	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	پایگاه‌های اطلاعاتی مستقر در ایران (اطلافا مستقیم کنید)
۱۰۰	۱۳۳	۷۲/۳	۹۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	پایگاه‌های اطلاعاتی خارج از کشور (اطلافا مستقیم کنید)

جدول ۴. توزیع برآوردکنی اعضای هیات علمی در عدم موفقیت در دستیابی به منابع مورد نیاز براساس اولویت

درصد	۶	درصد	۵	درصد	۴	درصد	۳	درصد	۲	درصد	۱	ترتیب اولویت
۱/۵	۲	۱/۵	۲	۲/۲۶	۳	۲/۲۶	۳	۳/۷۶	۵	۵/۷۴	۷۶	مواد مورد نیاز در مجموعه نیست
-	-	۴/۵	۶	۳/۰۱	۴	۳/۰۱	۴	۱۱/۳۸	۱۵	۰/۷۵	۱	کتابخانه فاقد نظم سازمان یافته است
۰/۷۵	۱	۵/۲	۷	۳/۷۵	۵	۸/۲۵	۱۱	۹/۱	۱۳	۱/۵	۲	خدمات کتابخانه نارساست
۲/۲۶	۳	۳/۷۵	۵	۵/۲۷	۷	۱/۵	۲	-	-	۱/۵	۲	کابینار تخصصی نیست
۴/۵	۶	۲/۲۶	۳	۶/۰۳	۸	۸/۲۵	۱۱	۱۷/۳	۲۳	۵/۲۷	۷	رسایل لازم (فوتوکپی - رایانه) در دسترس نیست
۰/۷۵	۱	-	-	۳/۰۱	۴	۳/۰۱	۴	۰/۷۵	۱	۰/۷۵	۱	مواد مورد نیاز به زبان فارسی نیست
۱/۵	۲	۴/۵	۶	۵/۲۷	۷	۵/۲۷	۷	۲/۲۶	۳	۰/۷۵	۱	شبهه دستیابی به مواد مورد نیاز نادرست است
۲/۲۶	۳	۳/۰۱	۴	۵/۲۷	۷	۷/۵	۱۰	۱۳/۵۶	۱۸	۳/۷۵	۵	کتابخانه مورد مراجعه با مراکز علمی در ارتباط نیست
۱/۵	۲	۲/۲۶	۳	۱/۵	۲	۹/۱	۱۳	۷/۵	۱۰	۰/۷۵	۱	محل خاصی جهت مطالعه اساتید در نظر گرفته نشده است
۳/۷۵	۵	۲/۲۶	۳	۲/۲۶	۳	۲/۲۶	۳	۰/۷۵	۱	۱/۵	۲	مقررات کتابخانه نارساست

نتیجه‌گیری

از میان پاسخ‌های به‌دست آمده و تحلیل آنها می‌توان به چند مورد به‌طور صریح اشاره کرد: اکثریت افراد جامعه مورد تحقیق فارغ‌التحصیل کشورهای خارج و با فن‌آوری‌های جدید آشنا هستند، ولی متأسفانه در اثر فقدان ابزارهای مورد لزوم در فن‌آوری جدید مثل رایانه، مودم، پست الکترونیک و غیره، کمتر امکان دسترسی به تازه‌های علم در محیط کتابخانه فراهم است. این افراد اکثراً به منابع چاپی روی آورده و از آن استفاده می‌کنند و اکثراً نیز با کمبود مواد چاپی در کتابخانه مورد استفاده واحد آموزشی خویش روبه‌رو هستند و موجودی کتابخانه واحدهای آموزشی آنها رفع نیاز را نمی‌کند، لذا از کتابخانه‌های شخصی و در منازل خود و احياناً با رایانه‌های شخصی در جست‌وجوی اطلاعات علمی هستند و از آن طریق به این اطلاعات دست می‌یابند، زیرا امکانات و منابعی که در منزل وجود دارد تمام وقت در دسترس آنها است. استفاده از رایانه شخصی و ابزارهای وابسته امکان دسترسی به یافته‌های جدید، مطالعه آنها، همچنین دریافت آنها را بیشتر می‌کند. از دیگر نتایجی که می‌توان از این تحقیق به‌دست آورد کمبود مواد به زبان فارسی در کتابخانه است که مورد اعتراض اکثر پاسخ‌گویان بوده است. با توجه به اینکه رشته مهندسی برق و رایانه از رشته‌هایی است که ریشه در غرب دارد، اکثر کتاب‌ها و نشریات مربوطه به زبان لاتین چاپ می‌شوند و فقر زبان خارجی برای استادان مانع از دریافت اطلاعات به‌طور مستقیم است.

اکثر جامعه تحقیق را استادیاران تشکیل می‌دهند و همگی از نیرویی نسبتاً جوان و فعال برخوردارند زیرا رتبه استادیاری بیان‌کننده سوابق شغلی و قدمت استخدام هیأت علمی است. چون عضو هیأت علمی در بدو استخدام با درجه دکتری یا رتبه شغلی استادیاری به همکاری دعوت می‌شود، لذا می‌توان گفت این جامعه نسبتاً جوان با نظام‌های جدید اطلاع‌رسانی و بازیابی اطلاعات که در خارج مورد استفاده قرار می‌گیرد بیشتر آشنا هستند و هم چنین وجود این نیروی جوان می‌تواند مبین علاقه به تحقیق و مطالعه باشد. و همان‌طور که قبلاً نیز گفته شد به علت تمام وقت بودن ساعات کار ایشان شاید فرصتی اضافه برای مراجعه به مراکز دیگر جهت دریافت اطلاعات نداشته باشند و مرکز اطلاع‌رسانی یا کتابخانه واحد آموزشی آنها نیز با کمبودهایی که ذکر کرده‌اند جواب‌گوی نیازهای آنها نیست.

در جامعه مورد پژوهش همکاری با چند گرایش نشان از فعالیت افراد جامعه می‌دهد، زیرا همان‌طور که قبلاً نیز توضیح داده شد اکثر افراد جامعه مورد مطالعه با یک گرایش همکاری دارند، حال آن‌که در میان آنها افرادی هستند که علاوه بر گرایشی که در ارتباط با رشته تحصیلی خود دارند با گرایش‌های دیگر نیز همکاری می‌کنند.

عضویت در مجامع بین‌المللی یکی دیگر از مواردی است که نشان می‌دهد عضو هیأت

علمی تا چه حد تمایل به داشتن یافته‌های جدید و دانش روز دارد. در این زمینه به مجامع و انجمن‌هایی برمی‌خوریم که اکثراً خارجی هستند و یا با خارج در ارتباط هستند. شاید این مسئله را بتوان به این شکل توصیف کرد که آنچه فرد در جامعه خود نمی‌یابد در خارج به دنبال آن بگردد.

مراکز اطلاع‌رسانی واحدهای آموزشی جامعه مورد مطالعه فاقد امکانات دستیابی به منابع و اطلاعات جدید هستند و یکی از مهم‌ترین مواردی که به آن اشاره گردیده عدم ارتباط کتابخانه‌ها با یکدیگر و مراکز علمی و پایگاه‌های اطلاعاتی خارج از کشور است، که آنها از دریافت به موقع اطلاعات و امکان استفاده از آن محروم هستند. در فرضیه این پژوهش ذکر گردیده که کمتر از ۵۰ درصد از اعضای هیأت علمی می‌توانند به منابع مورد نیاز دست یابند.

با توجه به جدول ۱۶ و بررسی و تحلیل موارد ذکر شده می‌توان میزان موفقیت و عدم موفقیت پاسخ‌گویان را مشخص کرد.

از میان ۱۳۳ نفر پاسخ‌گو، ۷۶ نفر نبودن منابع مورد لزوم در مجموعه را به‌عنوان اولویت اول مطرح کرده‌اند، یعنی ۵۷/۱۴ درصد از پاسخ‌گویان از نبودن منابع ناراضی هستند و ۳۹ نفر (۲۹/۲۳ درصد) نیز این مورد را یکی از دلایل عدم موفقیت عنوان کرده ولی اولیتی برای آن مشخص نکرده‌اند که می‌توان گفت در مجموع ۸۶/۳۷ درصد مسئله نبودن مواد لازم در کتابخانه را مورد توجه و یکی از دلایل عدم موفقیت در دستیابی به منابع علمی خود می‌دانند.

۱۰۷ نفر (۵۰/۳۸ درصد) از پاسخ‌گویان فارسی نبودن منابع مورد نیاز را دلیل عدم موفقیت خود عنوان کرده‌اند.

۱۰۰ نفر (۷۵/۱۹ درصد) نادرست بودن شیوه دستیابی را در ارتباط با عدم موفقیت مؤثر می‌دانند. و هم چنین ۷۸ نفر (۵۸/۶۴ درصد) نداشتن ارتباط کتابخانه مورد مراجعه با مراکز علمی را به‌عنوان یکی از دلایل اصلی عدم موفقیت در دستیابی به منابع علمی مطرح کرده‌اند.

با توجه به سایر موارد که در جدول ۶ قابل رؤیت هستند و هم‌چنین نتایج جداول ۴ و ۵ می‌توان به این نتیجه دست یافت که "برای کمتر از ۵۰ درصد از اعضای هیأت علمی امکان دستیابی به منابع علمی مورد نیاز وجود دارد" که می‌تواند تأییدی بر فرضیه این پژوهش باشد.

پیشنهادها

با توجه به نتایج جداول ۱۱ و ۱۳ و ۱۶ و ۱۷ و پیشنهادات کتبی پاسخ‌گویان به چند مورد می‌توان اشاره کرد.

بیشتر پاسخ‌گویان عدم دسترسی به منابع مورد نیاز در مجموعه را مورد توجه قرار داده‌اند که با تهیه و گردآوری اطلاعات مورد نیاز ایشان به زبان اصلی می‌توان در رفع این اشکال کوشید. نبودن منابع به زبان فارسی حاکی از عدم تسلط به زبان خارجی در میان استادان است که به دو

صورت می‌توان آن را جبران کرد یکی این‌که راه‌هایی برای تقویت زبان استادان در نظر گرفت و دیگر اینکه منابع خارجی را در کمترین مدت زمان ممکن به فارسی ترجمه نمود. یکی دیگر از مسائلی که توسط پاسخ‌گویان مورد توجه قرار گرفته است نبودن ارتباط بین کتابخانه گروه یا کتابخانه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی است که رفع این اشکال در ارتباط مستقیم با مسئولان امر می‌باشد، و حتی می‌توان پیشنهاد کرد که کانون جامع فنی، مهندسی مانند کتابخانه بریتانیا تأسیس گردد که شبکه ارتباطی بین کتابخانه گروه‌ها را با هم و همچنین ارتباط با سایر کتابخانه و پایگاه‌های علمی داخلی و خارجی را تحت مدیریت خود داشته باشد و بدین صورت با دریافت مدارک از خارج در وقت و هزینه صرفه‌جویی می‌شود. رفع نواقص، تهیه رایانه برای کتابخانه‌ها و گسترش ارائه خدمات و ساماندهی یک‌دست کتابخانه‌ها، و ایجاد انگیزه برای کتابداران از دیگر مواردی، است که جهت ارتقای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پیشنهاد می‌شود.

مآخذ

۱. برادران لیل آبادی، ماه سوری. "بررسی نیازهای اطلاعاتی منحصمان قلب و عروق و ریه در شهر تبریز". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشکده مدیریت اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۲.
۲. کومار، کریشان. روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی. ترجمه فاطمه رها دوست با همکاری فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴.
۳. گروه آموزشی کتابداری. "تحقیق درباره روش‌هایی که اعضای هیأت علمی دانشکده علوم دانشگاه تهران برای دستیابی به منابع و مدارک علمی به کار می‌برند". دانشکده علوم تربیتی. دانشگاه تهران، ۱۳۵۴.
۴. میلفی، صلاح‌الدین. "بررسی استفاده از منابع اطلاعاتی و شیوه‌های کسب آن توسط کارشناسان خدمات بهداشتی از منابع مکتوب و غیرمکتوب". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۲.
۵. مختاری معمار، حسین. درآمدی بر کتابداری. شیراز: نشر فو. ۱۳۷۴.
6. Gurtis, K.L., Weller, A.C., Hurd, J.M. "Information-Seeking Behavior: a Survey of Health Sciences Faculty of Databases." Univ. of Illinois, Chicago, IL United-States *Bulletin of the Medical Library Association* - (US) Vol.81, Issue 4, P.393.oct.1993,10
7. Reneker, M.H. "A Qualitative Study of "Information Seeking" Among Members of an Academic Community, Methodological Issues and Problems" Naval Postgraduate School, Monterey, CA. *United -States Library Quarterly*, Vol. 63, Issue 4.P. 487-507, Oct, 1993, 26.